

Osobní finance

Petr Málek

Gabriela Oškrdalová

Petr Valouch

Brno 2010

MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA

Osobní finance

Petr Málek, Gabriela Oškrdalová, Petr Valouch

Brno 2010

Autorský kolektiv:

Ing. Petr Málek – kap. 3, 4, 6, 7

Ing. Gabriela Oškrdalová – kap. 1, 2, 5, 8, 9, 11, 12, 13

Ing. Petr Valouch, Ph.D. – kap. 10

Recenzovali:

Ing. Dagmar Linnertová

Ing. Peter Mokrička

© 2010 Petr Málek, Gabriela Oškrdalová, Petr Valouch

ISBN 978-80-210-8178-9 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-5157-7 (brožovaná vazba)

Identifikace modulu

Znak

- BKF_OSFI

Název

- Osobní finance

Určení

- Studijní materiál k předmětu Osobní finance

Garant/autor

- Ing. Petr Málek
- Ing. Gabriela Oškrdalová
- Ing. Petr Valouch, Ph.D.

Cíl

Vymezení cíle

Předmět Osobní finance je pojat jako první seznámení studentů všech oborů a specializací s osobními a rodinnými financemi. V úvodní části se předmět věnuje základním aspektům osobních a rodinných financí, finančním, kapitálovým a peněžním trhům, investičnímu portfoliu, jeho tvorbě a řízení. Následující bloky jsou zaměřeny na půjčky, úvěry, spoření a investice, ale i na riziko a zajištění proti němu, pojištění, platební styk a elektronické bankovníctví. Stranou nezůstane ani problematika bydlení, osobních a rodinných cílů a jejich plánování a exekuce. V rámci tohoto předmětu získají studenti rovněž informace o vybraných oblastech osobních a rodinných financí ve světě.

Dovednosti a znalosti získané po studiu textů

Na základě znalostí získaných studiem tohoto textu budete schopni vymezit osobní a rodinné finance, charakterizovat jednotlivé typy půjček a úvěrů, způsoby spoření, investování a řízení rizika, pojistné produkty a produkty platebního styku, objasnit daňové aspekty osobních a rodinných financí, popsat finanční plánování a jeho etapy, porovnat vlastnické, družstevní a nájemní bydlení, objasnit problematiku exekucí.

Časový plán

Studium je v souladu s principy kombinovaného studia rozděleno na část prezenční, na část věnovanou samostudiu a na část určenou k vypracování práce opravované tutorem. Zvláštní důležitost je přikládána samostudiu, které vyžaduje práci s dalšími odbornými texty.

Časová náročnost

▪ prezenční část	12 hodin
▪ samostudium	98 hodin
▪ zpracování POTu	42 hodin

Celkový studijní čas

- 152 hodin

Harmonogram

Tutoriály jsou rozvrhově organizovány do tří čtyřhodinových bloků, s náplní podle tematických okruhů přednášek následovně:

1. tutoriál: témata č. 1 – 4
2. tutoriál: témata č. 5 – 8
3. tutoriál: témata č. 9 – 13

Rozpis tematické náplně jednotlivých tutoriálů dle rozvrhu.

Týden v semestru	Aktivita	Výstupy
1.-3. týden	samostudium (1.-4. téma)	
4. týden	1. tutoriál	zadání POTu
5.-7. týden	samostudium (5.-8. téma)	vypracování POTu
8. týden	2. tutoriál	
9.-11. týden	samostudium (9.-13. téma)	
12. týden	3. tutoriál	odevzdání POTu
13. týden	samostudium – příprava na zkoušku	

Způsob studia

Studijní pomůcky

Doporučená literatura

- CALLAGHAN, G.; FRIBBANCE, I.; HIGGINSON, M. *Personal Finance*. John Wiley & Sons, 2006. 472 s. ISBN-13: 978-0-470-02855-1.
- FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství : kam s penězi*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. 474 s. ISBN 80-7179-416-3.
- FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství: jak chytře investovat*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. 381 s. ISBN 80-7179-523-2.
- FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství: jak se dobře zajistit*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. 273 s. ISBN 80-7179-466-X.
- SYROVÝ, P. *Financování vlastního bydlení*. 5. přepr. vyd. Praha : Grada Publishing, 2009. 144 s. ISBN 978-80-247-2388-4.
- SYROVÝ, P.; NOVOTNÝ, M. *Osobní a rodinné finance*. 2. vyd. Praha : Grada Publishing, 2005. 176 s. ISBN 80-247-1098-6.
- ŠULC, J. *Penzijní připojištění*. 2. vyd. Praha : Grada Publishing, 2004. 196 s. ISBN 80-247-0772-1.
- KOHOUT, P. *Investiční strategie pro třetí tisíciletí*. 4. vyd. Praha : Grada Publishing, 2005. 290 s. ISBN 80-247-1438-8.

Internetové zdroje

- www.cnb.cz, www.mfcr.cz
- www.czso.cz
- www.patria.cz, www.idnes.cz, www.mesec.cz, www.finance.cz
- webové stránky finančních institucí (bank, pojišťoven, investičních společností atd.) a jejich asociací

Návod práce se studijními texty

Celé studium na základě této studijní opory zvládnete postupným a průběžným studiem navazujících kapitol. Při vlastním studiu Vám doporučujeme text rozložit na několik celků, v souladu s plánovanou časovou zátěží a členěním textu do kapitol. Při studiu doporučujeme průběžně využívat uvedené internetové zdroje a předmětnou legislativu. Při vlastním studiu je vhodné využívat i publikace uvedené v doporučené literatuře a zamýšlet se nad nastíněnými problémy. V případě nepochopení problematiky, popř. při nejasnostech kontaktujte tutora a konzultujte s ním další metodický postup. Práci opravovanou tutorem doporučujeme zpracovávat následně po prostudování kapitoly, které se týká.

OBSAH

PŘEDMLUVA.....	10
1 ÚVOD DO OSOBNÍCH FINANCÍ.....	11
1.1 Vymezení osobních financí	11
1.2 Osobní a rodinný rozpočet a výkaz příjmů a výdajů	12
1.2.1 Příjmy domácnosti	12
1.2.2 Výdaje domácnosti	13
1.2.3 Rozdíl mezi příjmy a výdaji a možnosti jeho zvýšení	14
1.2.4 Sestavení osobního a rodinného rozpočtu	15
1.3 Osobní a rodinný majetek a závazky a rozvaha	17
1.3.1 Majetek domácnosti.....	18
1.3.2 Závazky domácnosti	18
1.3.3 Čistý majetek domácnosti	18
1.3.4 Sestavení rozvahy domácnosti	18
1.4 Fáze osobních financí podle věku.....	20
1.4.1 Nízké úspory.....	20
1.4.2 Výpůjčky	20
1.4.3 Investice	21
1.4.4 Čerpání majetku	21
1.5 Hodnota peněz v čase	23
1.5.1 Jednoduché polhůtní úročení	24
1.5.2 Složené polhůtní úročení	25
1.5.3 Smíšené úročení.....	26
1.6 Osobní a rodinné finance a inflace.....	27
1.7 Dnešní největší problémy osobních a rodinných financí v České republice.....	27
1.8 Co můžete rychle změnit ve svých osobních a rodinných financích.....	28
1.9 Osobní a rodinné finance a sedm největších životních rozhodnutí.....	29
2 FINANČNÍ TRHY A INVESTIČNÍ PORTFOLIO	31
2.1 Finanční systém a finanční trhy	31
2.2 Investování a investiční strategie	32
2.3 Investiční strategie	34
2.3.1 Krátkodobé investiční strategie.....	38
2.3.2 Dlouhodobé investiční strategie.....	40
2.4 Investiční instrumenty a portfolio.....	40
2.4.1 Výnos investičního instrumentu	42
2.4.2 Riziko investičního instrumentu	42
2.4.3 Likvidita investičního instrumentu	44
2.4.4 Magický trojúhelník investování	44

2.5 Očekávaná výnosnost a riziko portfolia	45
2.6 Základní investiční principy	48
3 ÚVĚRY	51
3.1 Úvěry a jejich klasifikace	51
3.2 Spotřebitelský úvěr	52
3.3 Hypoteční úvěr	55
3.4 Splátkový prodej	57
3.5 Kreditní karty	58
3.6 Leasing	60
4 SPOŘENÍ	64
4.1 Vklady a jejich klasifikace	64
4.2 Běžné účty	66
4.3 Termínované účty	66
4.4 Spořicí účty	67
4.4.1 Stavební spoření	68
4.5 Penzijní připojištění	72
5 INVESTICE	78
5.1 Aktivní a pasivní investiční strategie	78
5.2 Cenné papíry a investování do nich	79
5.2.1 Akcie	80
5.2.2 Dluhopisy	81
5.2.3 Indexové certifikáty	82
5.2.4 Cenné papíry kolektivního investování	83
5.2.5 Indexové fondy a ETF	86
5.3 Finanční investování v České republice a ve světě	87
6 RIZIKO A ZAJIŠTĚNÍ PROTI NĚMU	90
6.1 Vymezení rizika	90
6.2 Vznik rizika	90
6.3 Podnikatelská rizika	91
6.4 Finanční rizika	93
6.5 Metody řízení rizika	93
6.6 Riziko a jeho pojištění	94
7 POJIŠTĚNÍ	101
7.1 Vymezení pojištění	101
7.2 Legislativní rámec	102
7.3 Odvětví životních pojištění	105
7.4 Odvětví neživotního pojištění	108
8 PLATEBNÍ STYK	116
8.1 Platební styk a jeho klasifikace	116

8.2 Hotovostní platební styk	117
8.3 Bezhotovostní platební styk	121
8.3.1 Běžný účet	122
8.3.2 Příkaz k úhradě a příkaz k inkasu	123
8.4 SIPO	127
8.5 Elektronické bankovníctví	128
8.5.1 Platební karty	128
8.5.2 Phone banking	130
8.5.3 GSM banking	130
8.5.4 WAP banking	131
8.5.5 Internet banking	131
8.5.6 Homebanking	132
9 BYDLENÍ	133
9.1 Nájem nebo vlastní bydlení	133
9.2 Financování vlastního bydlení	135
9.2.1 Hypoteční úvěry	135
9.2.2 Úvěry ze stavebního spoření	138
9.3 Nemovitosti a daně	143
9.3.1 Daň z nemovitostí	143
9.3.2 Daň z převodu nemovitostí	145
9.4 Osobní vlastnictví a družstevní vlastnictví	145
10 INVESTIČNÍ INSTRUMENTY, SPOŘENÍ, ÚVĚRY A DANĚ	149
10.1 Daňová soustava v ČR	149
10.2 Investiční instrumenty, spoření a daně	149
10.3 Půjčky, úvěry a daně	153
11 OSOBNÍ FINANČNÍ PLÁNOVÁNÍ	156
11.1 Význam osobního finančního plánování	156
11.2 Osobní a rodinný finanční plán a jeho součásti	157
11.3 Finanční plánování krom za krokem	159
11.3.1 Analýza finanční situace a ekonomických podmínek	160
11.3.2 Definice cílů	161
11.3.3 Vytvoření finančního plánu	163
11.3.4 Realizace finančního plánu	164
11.3.5 Monitorování a revize finančního plánu	165
12 EXEKUCE	167
12.1 Neuhrazené pohledávky po splatnosti a exekuce	167
12.2 Výkon rozhodnutí a exekuce	171
12.3 Exekuce	174
12.3.1 Předpisy upravující exekuční řízení	174
12.3.2 Exekuční řízení	174

12.3.3 Exekutor a jeho odpovědnost	176
12.3.4 Způsoby provedení exekuce	176
12.3.5 Společné jmění manželů	181
12.4 Insolvence a insolvenční řízení	182
12.5 Rady a doporučení na závěr	183
13 OSOBNÍ A RODINNÉ FINANCE V ČESKÉ REPUBLICE A VE SVĚTĚ	186
13.1 Životní úroveň Evropanů	186
13.2 Úvěry českých domácností	190
13.3 Úspory českých domácností	195
13.4 Příjmy a výdaje českých domácností	197
SEZNAM LITERATURY	200

PŘEDMLUVA

Vážení čtenáři,

publikaci, kterou právě otvíráte, jsme pojali jako úvodní seznámení s problematikou osobních a rodinných financí. Primárně je určena pro studenty předmětu „Osobní finance“ nabízeného všem oborům a specializacím na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity. Můžeme ji však doporučit každému, kdo se o problematiku osobních a rodinných financí zajímá.

Cílem publikace je vybavit čtenáře základními znalostmi z oblasti osobních a rodinných financí. Důraz přitom nebude kladen jen na osvojení teorie, ale i na získání praktických poznatků a dovedností, které budete moci využít ve svém životě. V úvodní části se publikace věnuje základním aspektům osobních a rodinných financí. Následující kapitoly jsou zaměřeny na finanční trhy, půjčky, úvěry, spoření a investice, ale i na riziko a zajištění proti němu, pojištění, platební styk a elektronické bankovníctví. Stranou nezůstane ani problematika bydlení, osobních a rodinných cílů a jejich plánování a exekuce. Závěr publikace je věnován srovnání vybraných oblastí osobních a rodinných financí v České republice a ve světě.

Věříme, že Vám předkládaná publikace poskytne základní přehled o problematice osobních a rodinných financí, na který budete moci dále navázat a získané znalosti a dovednosti dále rozvíjet ve specializovaných předmětech.

Přejeme Vám úspěšný vstup do světa osobních a rodinných financí.

V Brně, 7. března 2010

autoři

1 ÚVOD DO OSOBNÍCH FINANCÍ

Cíl kapitoly

V této kapitole se seznámíte s osobními a rodinnými financemi a jejich základními kategoriemi, tj. příjmy a výdaji, majetkem a závazky jednotlivce/rodiny, výkazem příjmů a výdajů, rozpočtem a rozvahou domácnosti. V další části se zaměříme na fáze osobních financí podle věku, na současnou a budoucí hodnotu finančních prostředků, na vliv inflace na Vaše osobní a rodinné finance a identifikujeme největší problémy současných osobních a rodinných financí v České republice.

Časová zátěž

Této kapitole se doporučujeme věnovat v prvním týdnu semestru. Na její nastudování, pochopení a procvičení budete potřebovat přibližně 12 hodin.

1.1 Vymezení osobních financí

Osobní finance představují aplikaci principů finanční ekonomie na individuální a rodinná finanční rozhodnutí. Pravděpodobně nejlépe si problematiku osobních financí přiblížíme prostřednictvím otázek, na něž hledají jednotlivci během svého života odpovědi. K základním otázkám patří:¹

- Jak vysoké jsou měsíční (roční) příjmy moje a mé rodiny? Z čeho se skládají? Jak se bude jejich výše měnit v budoucnosti?
- Je možné zvýšit moje příjmy? Pokud ano, tak jakým způsobem a o kolik?

A analogicky:

- Jak vysoké jsou měsíční (roční) výdaje moje a mé rodiny? Jaká je jejich struktura? Jak se bude měnit jejich výše v budoucnosti?
- Je možné moje výdaje snížit? Pokud ano, tak jakým způsobem a o kolik?
- Jakým způsobem mohu své příjmy co nejlépe využít?

Osobní finance však řeší např. i to:

- Kolik jsme schopni ušetřit – za měsíc, za rok, za celý život? A jakým způsobem bude pro nás nejlepší zhodnocovat ušetřené finanční prostředky?
- Kolik peněz budeme potřebovat na výchovu a vzdělání svých dětí?
- Kolik peněz budeme mít k dispozici při odchodu do důchodu? Jak vysoké budou v důchodu naše příjmy? Budou nám stačit na pokrytí našich výdajů? Nebo budeme potřebovat více? A kolik to bude?
- Jak zvládnout současná i budoucí rizika?
- Jak vysoký je náš majetek a jak vysoké jsou naše závazky? A je možné se ještě více zadlužit? Případně do jaké výše?

Při hledání odpovědí na tyto a další otázky osobních financí je žádoucí, a v řadě případů i nezbytně nutné, získat podrobný přehled o příjmech, výdajích, majetku a závazcích jednotlivce či celé jeho rodiny. Toho lze docílit sestavením a následnou analýzou dvou

¹ FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství : Kam s penězi*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 188 – 189.

základních dokumentů osobních financí, a to výkazu příjmů a výdajů (příp. osobního a rodinného rozpočtu) a rozvahy.

Výkaz příjmů a výdajů² (resp. osobní a rodinný rozpočet) přináší klíčové informace o výši a struktuře příjmů a výdajů daného jedince či celé jeho rodiny. **Rozvaha** (nebo také *balance*)³ nás pak detailně seznamuje s výší a strukturou majetku daného člověka, či jeho rodiny, a zdroji jeho financování.

1.2 Osobní a rodinný rozpočet a výkaz příjmů a výdajů

Jedním z nástrojů, který nám může pomoci s aktivním řízením našich osobních a rodinných financí je sestavení osobního, resp. rodinného rozpočtu a výkazu příjmů a výdajů. Osobní a rodinný rozpočet si můžeme představit jako souhrn plánovaných příjmů a výdajů jednotlivce či celé domácnosti za určité období. Výkazem příjmů a výdajů pak budeme rozumět souhrn skutečných, realizovaných příjmů a výdajů daného jedince či celé jeho domácnosti za stanovené období. Sestavení osobního a rodinného rozpočtu a výkazu příjmů a výdajů nám poskytne přehled o plánované a realizované výši a struktuře našich příjmů a výdajů a může nám pomoci udržet příjmy a výdaje „pod kontrolou“, také nám může pomoci identifikovat potenciálně problematická místa v našich příjmech a výdajích nebo nám naopak může pomoci odhalit případné finanční rezervy daného jedince či domácnosti. Osobní a rodinný rozpočet a výkaz příjmů a výdajů může být přebytkový, kdy příjmy jedince či domácnosti jsou vyšší než výdaje, i schodkový (deficitní), kdy příjmy jedince či domácnosti jsou nižší než výdaje. Každý osobní a rodinný rozpočet by navíc měl počítat s určitou finanční rezervou, v této souvislosti bývá např. doporučováno spořit alespoň 3 % z čistého příjmu jedince či domácnosti⁴.

1.2.1 Příjmy domácnosti

Příjmy domácnosti si můžeme zjednodušeně vymezit jako peněžní částky, které získávají jednotliví členové domácnosti v hotovosti nebo bezhotovostně (tj. převodem na bankovní účet). K nejčastějším příjmům domácností patří příjem ze zaměstnání či podnikání, sociální dávky (např. přídavky na děti, rodičovský příspěvek, podpora v nezaměstnanosti), stipendia, příjmy z pronájmu, úroky z vkladů.⁵

Příjmy domácností si můžeme rozdělit do pěti základních skupin:

- **aktivní příjmy** – příjmy ze zaměstnání (mzdy, odměny ale i další bonusy od zaměstnavatele jako jsou stravenky či cestovné), z podnikání, poplatky za autorská práva,
- **sociální příjmy** – příjmy od státu v podobě přídavků na děti, rodičovského příspěvku, podpory v nezaměstnanosti apod.,
- **portfoliové příjmy** – příjmy z investic, z finančního majetku v podobě kapitálových a důchodový zisků (např. dividendy, kuponové platby),
- **mimořádné příjmy** – „příspěvky“ od rodičů, dospělých dětí, příjmy z prodeje již nepotřebných věcí apod.,
- **pasivní příjmy** – příjmy z pronájmu nemovitosti, účastí ve společnostech a projektech, kde nevystupujeme v aktivní roli.

² Výkaz příjmů a výdajů je obdobou podnikového výkazu cash-flow.

³ Osobní (rodinná) rozvaha je obdobou podnikové rozvahy.

⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 335.

⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 336.

Příjmy domácností si můžeme dále rozdělit na čisté příjmy (tj. po odpočtu sociálního a zdravotního pojištění a zdanění) a hrubé příjmy (které nezahrnují placené sociální a zdravotní pojištění a daně). Vzhledem k tomu, že domácnosti mohou nakládat dle svého uvážení s finančními prostředky pouze ve výši svých čistých příjmů, měly by samy ve svém vlastním zájmu usilovat o to, aby na povinném sociálním a zdravotním pojištění a především pak na daních neplatily zbytečně více než musí. Tzn. využívat daňové testy, uplatňovat všechny daňově uznatelné náklady, maximálně využívat nezdanitelné částky, pořizovat si daňově výhodná aktiva a pasiva (např. penzijní připojištění či soukromé životní pojištění), neplatit své daně se zbytečně dlouhým předstihem (z důvodu časové hodnoty peněz) a v případě podnikatelské činnosti zvolit vhodnou formu podnikání.

1.2.2 Výdaje domácnosti

Výdaje domácnosti jsou peněžní částky, které jsou vynaloženy na zajištění chodu domácnosti, bydlení a potřeb jednotlivých členů domácnosti. K nejčastějším výdajům domácností patří nájemné, výdaje za potraviny, oblečení, platby elektřiny, vody, plynu, splácení úvěrů a půjček a pojištění. Mezi výdaji osobního a rodinného rozpočtu a výkazu příjmů a výdajů však najdeme i pravidelně spořené částky v podobě rezerv na neočekávané výdaje související s nepředvídatelnými událostmi, jako je např. porucha ledničky, pračky či auta. Tyto výdaje mají v podstatě preventivní charakter, aby v případě realizace těchto náhodných událostí, měla domácnost vytvořený dostatečný finanční obnos k pokrytí vzniklých dodatečných výdajů a nemusela získávat tyto prostředky např. prostřednictvím bankovního úvěru, jehož splátky by v následujícím období mohly nabourat osobní a rodinný rozpočet.⁶

Osobní a rodinné výdaje si můžeme rozdělit na:⁷

- **fixní výdaje** – výdaje, které je velmi těžké změnit nebo minimalizovat, patří sem např. splátky hypotéky, platby leasingu za auto, inkaso, paušál za internet a mobilní telefon, ale také daně, zdravotní a sociální pojištění apod.,
- **kontrolovatelné výdaje** – výdaje, jejichž výši lze ovlivnit a jejichž výše tak závisí pouze na našem rozhodnutí, patří sem např. výdaje na zábavu (večeře a obědy v restauracích, návštěvy kaváren, barů, kino, sport apod.) a oblečení, ale také třeba pravidelné investiční výdaje a spoření.

Nebo si můžeme osobní a rodinné výdaje podrobněji rozdělit do osmi základních výdajových kategorií, a sice na:⁸

- **běžná spotřeba** – kategorie výdajů, která se poměrně velmi těžko sleduje, neboť každý člen rodiny musí pečlivě a poctivě vyúčtovat všechna svá vydání, klíčem k úspěchu je v tomto případě pravidelnost (např. na konci každého dne se rodina sejde a během pěti minut sepiše všechny své denní výdaje, nejlépe na základě schovávaných účtenek, které potom pomáhají si vzpomenout, za co všechno jsme daný den utráceli),
- **bydlení** – do této kategorie patří všechny běžné platby spojené s bytem, jako je nájem, tvorba rezervy na opravy, energie, voda, popelnice, TV, rozhlas, telefon, internet, noviny, doplatky energií, vody atd.,
- **vzdělání** – výdaje související se vzděláním všech členů rodiny,
- **luxus a zábava** – výdaje na koníčky, sport, dovolené (tyto výdaje je třeba předem odhadnout a rozpočítat na jednotlivé měsíce a zahrnout je tímto způsobem

⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 336.

⁷ FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství : Kam s penězi*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 206.

⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 337.

do vytvářeného osobního a rodinného rozpočtu), návštěvy restaurací, divadel, kin, ale třeba i na výlety, dárky či cigarety,

- **ochrana** – výdaje související se všemi typy pojištění (života, majetku, odpovědnosti, úrazu, denních dávek apod.), vzhledem k tomu, že jsou zpravidla placeny v delších intervalech je opět třeba je rozpočítat na jednotlivé měsíce a následně jejich měsíční podíl zahrnout do vytvářeného rozpočtu,
- **investování a spoření** – výdaje, které zahrnují např. platby na stavební spoření, penzijní připojištění, termínované účty či pravidelné investování do fondů kolektivního investování,
- **dluhy** – veškeré výdaje spojené s úvěry a půjčkami, ať již se jedná o hypoteční úvěr, úvěr ze stavebního spoření, leasing, spotřebitelský úvěr, úvěr z kreditní karty nebo půjčku od rodiny apod.,
- **ostatní** – výdaje, které nelze zařadit do žádné z předchozích kategorií.

V následující tabulce je uvedený doporučený výdajový rozpočet pro typickou rodinu.

Tabulka 1: Doporučený výdajový rozpočet pro typickou rodinu

Kategorie výdajů	Podíl v %
Domácnost a energie	30
Strava	20
Doprava	20
Splátky úvěrů	15
Oblečení	5
Výdaje na zdraví	5
Ostatní	5
Celkem	100

Pramen: FILIP, M. Osobní a rodinné bohatství : Kam s penězi. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 207; upraveno

Na závěr ještě poznamenejme, že zatímco potřeby lidí jsou neomezené, zdroje (příjmy), které je možné použít k jejich uspokojení, charakter neomezenosti rozhodně nemají. Tím jsme neustále nuceni se rozhodovat, které ze svých potřeb uspokojíme, resp. na dosažení kterých cílů vynaložíme své omezené finanční prostředky, a které nikoliv, neboť nám na dosažení těchto cílů nezbude dostatek finančních prostředků. Z pohledu ekonomické teorie se pak v těchto případech setkáváme s tzv. náklady obětovanými příležitostmi, neboť dosažením jednoho z našich cílů a vynaložením potřebných finančních prostředků jsme ztratili možnost (příležitost) dosáhnout jiného cíle (resp. jiných cílů). Tato skutečnost nám přináší tzv. náklady ušlých (ztracených, obětovaných) příležitostí, tedy to, čeho jsme se museli vzdát, abychom něco jiného získali.⁹

1.2.3 Rozdíl mezi příjmy a výdaji a možnosti jeho zvýšení

Rozdíl mezi příjmy a výdaji¹⁰ jednotlivce nebo rodiny vytváří prostor pro spoření a investování, díky kterému si můžeme plnit další cíle nebo si stanovené cíle plnit rychleji.

⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 336 – 337.

¹⁰ Resp. čistými příjmy a výdaji, pokud do výdajů nebudeme počítat placené sociální a zdravotní pojištění a daně.

Tento rozdíl je možné zvýšit zvýšením svých čistých příjmů nebo snížením výdajů, příp. jejich kombinací.

Najít úspory na straně výdajů dané domácnosti je obvykle jednodušší než zvýšit její příjmy. Na druhou stranu možnosti pro snížení výdajů jsou vždy omezené, zatímco možnosti zvýšení příjmů jsou alespoň teoreticky neomezené (resp. vyšší než už výdajů). Podíváme-li se tedy nejprve na stranu výdajů, bude prostor pro snížení jejich celkové výše především na straně kontrolovatelných výdajů, jejichž výši máme možnost ovlivnit. Např. můžeme nahradit návštěvu kina sledováním filmů doma na DVD nebo na videu, dopravu autem používáním městské hromadné dopravy, omezit večeře v restauracích a nahradit je jídlem doma, nekupovat sezónní zboží a počkat si na slevy, snížit svůj dluh na platební kartě, který je zpravidla spojený s vysokými úrokovými sazbami apod. Snížení fixních výdajů je obvykle obtížnější, nikoliv však nemožné. Můžeme zvážit možnost přestěhování se do menšího bytu nebo se odstěhovat mimo město, kde je bydlení levnější, zrušení kabelové televize, nahrazení našeho rodinného auta starším a levnějším modelem apod. Vyplatit se může rovněž sledovat aktuální úrokové sazby na trhu a v případě jejich poklesu pak přefinancovat stávající hypoteční úvěr úvěrem novým s nižší úrokovou sazbou.¹¹ Pokud jde o stranu příjmů, můžeme si najít jiné, lépe placené zaměstnání nebo si k stávajícímu přibrat další práci, můžeme zvážit možnost podnikání, podívat se, zda by nebylo možné dočasně volné finanční prostředky investovat lépe a zvýšit tak své portfoliové příjmy apod.

1.2.4 Sestavení osobního a rodinného rozpočtu

Při sestavování osobního a rodinného rozpočtu, který představuje přehled o plánovaných příjmech a výdajích jednotlivce nebo rodiny, lze využít existujících počítačových programů nebo si ho jednoduše sestavit „postaru“, k čemuž nám postačí tužka a papír (případně si výpočty můžeme usnadnit použitím kalkulačky). Prvním krokem k sestavení osobního a rodinného rozpočtu je analýza příjmů a výdajů domácnosti. V této fázi je třeba co nejpodrobněji zmapovat, jaké měla rodina výdaje (např. za poslední měsíc nebo v rámci daného roku) a z čeho byly tyto výdaje kryty, tzn. jaké byly příjmy domácnosti v daném období. Výdaje bychom měli rozdělit na fixní a kontrolovatelné. Pokud se některé výdaje nevyskytují každý měsíc, měli bychom je přepočítat na výdaje za měsíc. Sečtením všech výdajových položek pak získáme přehled o celkové výši měsíčních výdajů domácnosti. Při sestavování rozpočtu lze postupovat také tak, že např. během jednoho měsíce jsou sledovány a zapisovány veškeré výdaje, které jsou na konci měsíce roztříděny na fixní a kontrolovatelné a kdy je zjištěna jejich výše. Aby výsledky tohoto postupu byly relevantní, mělo by se jednat o typický, průměrný měsíc. Na základě zjištěných údajů je pak možné naplánovat výdaje a příjmy domácnosti na následující období.¹²

Možnou strukturu osobního a rodinného rozpočtu znázorňuje následující tabulka.

Tabulka 2: Osobní a rodinný rozpočet – struktura

Příjmy	Měsíčně (Kč)	Ročně (Kč)
Můj příjem		
Příjem partnera		
Přídavky na dítě nebo alimenty		

¹¹ FILIP, M. *Osobní a rodinné bohatství : Kam s penězi*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 206 – 207.

¹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 339.

Sociální a jiné dávky		
Pobíraný důchod		
Příjem z investic		
Příjem z pronájmů		
Jiné příjmy		
Příjmy celkem		

Běžné výdaje	Měsíčně (Kč)	Ročně (Kč)
Nájemné a splátky hypoték		
Daně a poplatky (TV, rozhlas apod.)		
Plyn a elektřina		
Voda a stočné		
Poplatky za odpad		
Benzin		
Opravy a údržba auta		
Pojištění auta		
Pojištění domácnosti		
Další pojištění (dům, výdělek apod.)		
Nákupy pro domácnost		
Toaletní potřeby, léky		
Oblečení a boty		
Telefonování		
Noviny, časopisy, předplatné		
Služby (prádelna, obědy apod.)		
Opravy a údržba v domácnosti		
Opravy a údržba domu		
Péče o děti (jesle, školka, hlídání apod.)		
Výdaje na děti		
Účty kreditních karet, poplatky bance		
Splátky úvěrů, půjček (auto, spotřebiče apod.)		
Kabelová televize		
Zábava a kultura (půjčovna filmů, kino, divadlo apod.)		
Jídlo v restauraci		
Pivo a alkohol		
Cigarety a tabák		
Dovolená a cestování		
Internetové připojení		
Domácí miláček (péče a jídlo)		
Členské příspěvky (sport, zájmy apod.)		

Ostatní výdaje (dárky, večírky, svatby apod.)		
Běžné výdaje celkem		

Výdaje na spoření a investování	Měsíčně (Kč)	Ročně (Kč)
Stavební spoření		
Důchodové pojištění		
Spořicí účet		
Další		
Výdaje na spoření a investování celkem		

Shrnutí výsledků	Měsíčně (Kč)	Ročně (Kč)
Příjmy celkem		
Výdaje celkem		
- běžné výdaje		
- výdaje na spoření a investování		
Uspořené prostředky nebo výše dluhu		
Jaký podíl příjmů utratíte?		
Jaký podíl příjmů ušetříte?		

Pramen: KOLEKTIV AUTORŮ. Slabikář finanční gramotnosti. Praha : COFET, 2009, s. 340 - 342; upraveno

Po sestavení rozpočtu každá domácnost přesně ví, jak vysoké jsou její plánované měsíční a rodinné výdaje a příjmy a jaká je jejich struktura, zda jí uvedené příjmy stačí na pokrytí plánovaných výdajů či nikoliv, resp. zda se domácnost zadlužuje či vytváří úspory.

Pouze plánovat samozřejmě nestačí. Po sestavení osobního či rodinného rozpočtu bychom měli průběžně sledovat výši skutečných příjmů a výdajů, a to důsledně i v uvedeném členění, porovnávat jejich plánované a skutečně vykázané výše a cílevědomě je řídit, zejména pokud jde o výdajovou stránku rozpočtu.

Informace o skutečných, realizovaných příjmech a výdajích nám přináší výkaz příjmů a výdajů, který by měl mít stejnou strukturu jako osobní či rodinný rozpočet, aby bylo možné jednoduše porovnávat plánovanou a skutečnou výši příjmů a výdajů, případné rozdíly vyhodnocovat a pokud to bude situace vyžadovat, přijímat i potřebná opatření.

1.3 Osobní a rodinný majetek a závazky a rozvaha

Osobní a rodinný rozpočet, resp. výkaz příjmů a výdajů zachycují plánovaný, resp. průběžný stav peněz. Pro celkové posouzení hospodaření domácnosti je ale důležité znát i výši a strukturu majetku a závazků domácnosti, se kterými nás seznamuje tzv. rozvaha domácnosti.

1.3.1 Majetek domácnosti

Majetkem domácnosti budeme rozumět aktiva domácnosti, která budeme oceňovat převážně v pořizovacích historických cenách, tj. cenách, za které jsme majetek v určité době koupili (cena pořízení navýšená o související náklady). Setkat se však můžeme i s oceněním na úrovni tržních či reprodukčních cen. Hodnota majetku domácnosti se postupem času mění. Může se snižovat (např. používáním majetku dochází ke snížení jeho hodnoty v důsledku jeho opotřebení), ale také zvyšovat (např. rostoucí hodnota uměleckých děl, starožitností či cenných papírů). Některá aktiva domácnostem dokonce mohou přinášet pravidelné důchodové příjmy, příp. může být možné jejich prodejem realizovat také kapitálový zisk.¹³

Majetek domácnosti si můžeme rozdělit do pěti základních skupin, a to na:¹⁴

- **nemovitosti** – dům, pozemek, zahrada, chalupa, garáž apod.,
- **movité věci** – vybavení domu či chalupy, auto, šperky, obrazy apod.,
- **finanční aktiva** – cenné papíry, stavební spoření, penzijní připojištění, peníze v hotovosti apod.,
- **nehmotná aktiva** – ocenitelná práva, software, vynálezy, ochranné známky, užité vzory, obchodní tajemství, licence apod.,
- **pohledávky** – aktiva, která ztělesňují právo domácnosti na plnění od dlužníka.

1.3.2 Závazky domácnosti

Závazky domácnosti představují zpravidla část zdrojů, z nichž byl financován majetek domácnosti. Z účetního pohledu se pak jedná o cizí pasiva. Závazky domácnosti si můžeme podle doby splatnosti rozdělit na:¹⁵

- **krátkodobé** – závazky se splatností do jednoho roku, patří sem krátkodobé půjčky od rodiny, přátel, finanční výpomoci, krátkodobé bankovní úvěry, závazky z obchodních vztahů apod.,
- **střednědobé** – závazky se splatností od jednoho roku do pěti let, patří sem střednědobé bankovní úvěry, závazky z pronájmu (finanční leasing) apod.,
- **dlouhodobé** – závazky se splatností nad pět let, patří sem např. dlouhodobé bankovní úvěry jako jsou hypoteční úvěry.

1.3.3 Čistý majetek domácnosti

Čistý majetek domácnosti (nebo-li čistý osobní či rodinný majetek, čistá aktiva) si můžeme vymezit jako rozdíl mezi majetkem dané domácnosti (aktivy daného jedince či rodiny) a jejími závazky. Výše čistého majetku domácnosti, resp. čistého osobního či rodinného majetku se v čase mění.

1.3.4 Sestavení rozvahy domácnosti

Stejně jako při sestavování osobního a rodinného rozpočtu či výkazu o příjmech a výdajích lze při sestavování rozvahy domácnosti využít počítačové programy nebo si ji jednoduše sestavit „postaru“, k čemuž nám opět postačí tužka a papír (případně si výpočty můžeme usnadnit použitím kalkulačky). Prvním krokem k sestavení rozvahy domácnosti je analýza majetku a závazků dané domácnosti. V této fázi je třeba co nejpodrobněji zmapovat, jaká aktiva domácnost vlastní a jaká je jejich aktuální hodnota a jaké cizí zdroje domácnost

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 338.

¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 338.

¹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slabikář finanční gramotnosti*. Praha : COFET, 2009, s. 338.